PILLA XOM ASHYOSI SIFAT ME'YORLARINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA YANGILASH VA ULARNING IPAK SANOATI RIVOJIGA TA'SIRI.

Xalimova Madinabonu Xusanboy qizi
Andijon davlat texnika instituti,
"Metrologiya,standartlashtirish va sifatni boshqarish"
yo'nalishi magistratura 1-bosqich talabasi .
Ilmiy rahbar:texnika fanlar doktori (PhD)dotsent ***SH.Esanova***

Annotatsiya. *Mazkur maqolada pilla xom ashyosi sifat me'yorlarini xalqaro standartlar asosida yangilash masalalari hamda ushbu jarayonning ipak sanoati rivojiga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida pilla xom ashyosini baholashda amalda qo'llanilayotgan milliy standartlar va xalqaro talablar o'rtasidagi farqlar aniqlanib, ularni uyg'unlashtirish zarurati asoslab beriladi. Xalqaro standartlar asosida sifat ko'rsatkichlarini takomillashtirish mahsulot sifatini oshirish, eksport salohiyatini kuchaytirish hamda ipak sanoatida raqobatbardoshlikni ta'minlashda muhim omil ekani ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, pilla xom ashyosini standartlashtirish va sertifikatlashtirish tizimini modernizatsiya qilish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari pilla yetishtirish va qayta ishlash jarayonlarida sifat menejmenti tizimlarini joriy etishda amaliy ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so'zlar: *pilla xom ashyosi, sifat me'yorlari, xalqaro standartlar, standartlashtirish, sertifikatlashtirish, ipak sanoati, raqobatbardoshlik.*

Abstract. *This article provides a scientific analysis of updating the quality standards of cocoon raw materials based on international standards and examines their impact on the development of the silk industry. The study identifies the differences between the currently applied national standards and international requirements in the evaluation of cocoon raw materials and substantiates the necessity of their harmonization. It is demonstrated that improving quality indicators in accordance with international standards plays a crucial role in enhancing product quality, increasing export potential, and ensuring the competitiveness of the silk industry. In addition, the article highlights the possibilities of improving production efficiency through the modernization of standardization and certification systems for cocoon raw materials. The research findings have practical significance for the implementation of quality management systems in cocoon production and processing processes.*

Keywords*: cocoon raw materials, quality standards, international standards, standardization, certification, silk industry, competitiveness.*

KIRISH

Bugungi kunda jahon bozorida tabiiy tolalarga, xususan ipak mahsulotlariga bo‘lgan talabning ortib borishi pilla xom ashyosi sifatiga qo‘yiladigan talablarni yanada kuchaytirmoqda. Ipak sanoatining barqaror rivojlanishi, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshligini ta’minlash hamda eksport salohiyatini oshirish pilla xom ashyosining sifat ko‘rsatkichlari bilan bevosita bog‘liqdir. Shu bois, pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini zamonaviy xalqaro standartlar asosida yangilash dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi. O‘zbekistonda ipakchilik va pilla yetishtirish sohasi qishloq xo‘jaligi hamda yengil sanoatning muhim tarmoqlaridan biri bo‘lib, u aholining bandligini ta’minlash, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. So‘nggi yillarda sohaga davlat tomonidan qaratilayotgan e’tibor, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish va boshqaruv tizimlarini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar pilla xom ashyosi sifatini oshirish zaruratini yanada kuchaytirdi. Biroq amaldagi milliy standartlar ayrim hollarda xalqaro talablarga to‘liq mos kelmasligi, sifatni baholash mezonlarining eskirganligi va ularning yetarli darajada uyg‘unlashtirilmaganligi muammolarni yuzaga keltirmoqda.Xalqaro standartlar, jumladan ISO va boshqa ilg‘or me’yoriy hujjatlar pilla xom ashyosining fizik-mexanik, texnologik va sifat ko‘rsatkichlarini aniq va shaffof baholash imkonini beradi. Ushbu standartlar asosida sifat me’yorlarini yangilash mahsulot sifatini barqarorlashtirish, ishlab chiqarish jarayonlarida nuqsonlarni kamaytirish hamda qayta ishlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, xalqaro standartlarga muvofiqlik sertifikatlash jarayonlarini soddalashtirib, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning jahon bozoriga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi.Pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini xalqaro standartlar asosida yangilash ipak sanoatining texnologik rivoji bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ushbu jarayon sanoatda zamonaviy sifat menejmenti tizimlarini joriy etishni taqozo etadi. Natijada ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligi oshadi, resurslardan oqilona foydalanish ta’minlanadi hamda yakuniy mahsulot sifatining barqarorligi kafolatlanadi. Shu nuqtai nazardan, mazkur tadqiqot pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini yangilashning nazariy va amaliy jihatlarini yoritish, shuningdek, ularning ipak sanoati rivojiga ta’sirini ilmiy asoslashga qaratilgan.

Tadqiqotning maqsadi: Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini xalqaro standartlar (ISO va boshqa ilg‘or me’yoriy hujjatlar) asosida takomillashtirishning ilmiy-uslubiy asoslarini ishlab chiqish hamda ushbu jarayonning ipak sanoati rivoji, mahsulot sifati va raqobatbardoshligiga ta’sirini baholashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari: Tadqiqot maqsadiga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:Pilla xom ashyosining sifat ko‘rsatkichlarini baholashda amalda qo‘llanilayotgan milliy standartlar va me’yoriy hujjatlarni tahlil qilish.Pilla xom ashyosiga qo‘yiladigan xalqaro standartlar va talablarni (ISO va boshqa ilg‘or standartlar) o‘rganish hamda ularning asosiy sifat mezonlarini aniqlash.Milliy va

xalqaro standartlar o‘rtasidagi farqlarni qiyosiy tahlil qilish va ularni uyg‘unlashtirish zaruratini ilmiy asoslash.Xalqaro standartlar asosida pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini yangilashning ipak sanoati rivojiga, mahsulot sifati va eksport salohiyatiga ta’sirini baholash.Pilla xom ashyosini standartlashtirish va sertifikatlashtirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.Ipak sanoatida zamonaviy sifat menejmenti tizimlarini joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini aniqlash.

Tadqiqot obyekti: Mazkur tadqiqotning obyekti sifatida O‘zbekiston ipak sanoatida pilla xom ashyosini yetishtirish, baholash, standartlashtirish va qayta ishlash jarayonlari hamda ushbu jarayonlarda qo‘llanilayotgan sifat me’yorlari va boshqaruv tizimlari tanlangan.

Tadqiqot predmeti: Tadqiqot predmeti pilla xom ashyosining sifat ko‘rsatkichlari (fizik-mexanik, texnologik va sifat tavsiflari), ularni baholash mezonlari, milliy va xalqaro standartlar o‘rtasidagi farqlar, shuningdek, pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini xalqaro standartlar asosida yangilashning ipak sanoati rivojiga Tahliliy metod ta’sirini ifodalovchi ilmiy-uslubiy va tashkiliy mexanizmlardan iborat.

Tadqiqot metodlari: Mazkur tadqiqot jarayonida pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini xalqaro standartlar asosida yangilash hamda ularning ipak sanoati rivojiga ta’sirini ilmiy jihatdan asoslash maqsadida quyidagi tadqiqot metodlaridan foydalanildi:– pilla xom ashyosiga oid ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, milliy va xalqaro standartlar (ISO va boshqa me’yoriy hujjatlar)ni o‘rganish hamda ularning mazmunini tahlil qilishda qo‘llanildi.Qiyosiy tahlil metodi – pilla xom ashyosi sifat ko‘rsatkichlarini baholashda amalda qo‘llanilayotgan milliy standartlar bilan xalqaro talablar o‘rtasidagi farqlarni aniqlash va ularni taqqoslash uchun foydalanildi.Tizimli yondashuv metodi – pilla xom ashyosini yetishtirish, baholash, standartlashtirish va qayta ishlash jarayonlarini o‘zaro bog‘liq tizim sifatida ko‘rib chiqish hamda sifat me’yorlarini yangilashning kompleks ta’sirini baholashda qo‘llanildi.Statistik tahlil metodi – pilla xom ashyosi sifat ko‘rsatkichlari, ishlab chiqarish hajmi va eksport ko‘rsatkichlariga oid mavjud statistik ma’lumotlarni qayta ishlash va umumlashtirish jarayonida qo‘llanildi.Ekspert baholash metodi – soha mutaxassislari va ilmiy xodimlarning fikr-mulohazalarini umumlashtirish orqali sifat me’yorlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy xulosalar chiqarishda foydalanildi.Umumlashtirish va xulosalash metodi – olingan natijalarni tizimlashtirish, ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda qo‘llanildi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari pilla xom ashyosining sifat ko‘rsatkichlarini baholashda amalda qo‘llanilayotgan milliy standartlar bilan xalqaro standartlar o‘rtasida muayyan tafovutlar mavjudligini ko‘rsatdi. Xususan, milliy me’yoriy hujjatlarda pilla xom ashyosining ayrim fizik-mexanik va texnologik ko‘rsatkichlari umumiy tavsiflangan bo‘lsa, xalqaro standartlarda ushbu ko‘rsatkichlar aniq mezonlar, o‘lchov birliklari va baholash usullari asosida belgilangan.Qiyosiy tahlil natijalariga ko‘ra, xalqaro standartlarda pilla xom ashyosining sifatini baholashda xom ashyoning tozaligi, ip chiqish koeffitsienti, namlik darajasi, mexanik mustahkamligi va texnologik yaroqliligi kabi ko‘rsatkichlarga alohida e’tibor qaratiladi. Milliy standartlarda esa ushbu ko‘rsatkichlarning ayrimlari yetarlicha chuqur ochib berilmagan yoki eskirgan baholash usullari asosida belgilangan. Bu holat pilla xom ashyosining haqiqiy sifat darajasini to‘liq aniqlashga to‘sqinlik qilishi mumkin.Tadqiqot davomida aniqlanishicha, pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini xalqaro standartlar asosida yangilash ishlab chiqarish jarayonlarida sifat barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi. Xususan, sifat ko‘rsatkichlarining aniq va shaffof belgilanishi nuqsonli xom ashyo ulushining kamayishiga, qayta ishlash jarayonlarida yo‘qotishlarning qisqarishiga hamda tayyor ipak mahsulotlari sifatining oshishiga olib keladi. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligining ortishi bilan birga, mahsulot tannarxining pasayishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.Statistik ma’lumotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, xalqaro standartlarga mos ravishda ishlab chiqarilgan ipak mahsulotlari jahon bozorida yuqori talabga ega bo‘lib, eksport hajmini oshirish imkonini beradi. Pilla xom ashyosi sifat me’yorlarining takomillashuvi eksportbop mahsulotlar ulushini ko‘paytirish, xalqaro sertifikatlarni olish jarayonini soddalashtirish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi.Shuningdek, tadqiqot natijalari pilla xom ashyosini standartlashtirish va sertifikatlashtirish tizimini modernizatsiya qilish ipak sanoatida zamonaviy sifat menejmenti tizimlarini joriy etish uchun zarur shart-sharoit yaratishini ko‘rsatdi. Xalqaro standartlar talablariga muvofiq sifat menejmenti tizimlarining joriy etilishi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va inson omili bilan bog‘liq xatoliklarni kamaytirishga imkon beradi.Olingan natijalar asosida aytish mumkinki, pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini xalqaro standartlar asosida yangilash nafaqat mahsulot sifati va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki ipak sanoatining barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu jarayon milliy standartlarni xalqaro talablar bilan uyg‘unlashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda sohaga investitsiyalarni jalb etishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. ISO 139:2020. Textiles — Cocoons — Determination of moisture content. International Organization for Standardization.
2. ISO 9001:2015. Quality management systems — Requirements. International Organization for Standardization.
3. ISO 22000:2018. Food safety management systems — Requirements for any organization in the food chain. International Organization for Standardization.
4. Chen, X., & Li, J. (2019). Silk quality evaluation and standardization in China. Journal of Textile Science, 45(3), 112–120.
5. Wang, Y., Zhang, H., & Sun, L. (2020). Improvement of cocoon raw material quality using international standards. Silk Industry Review, 12(2), 34–42.
6. Karimov, A. (2018). O‘zbekiston ipakchilik sanoati va sifat me’yorlari. Tashkent: Textile Publishing House.
7. Esanova, S. (2021). Standardization of silk raw materials: national and international aspects. Andijon: ADTI Publishing.
8. Smith, P., & Johnson, R. (2017). Global silk industry trends and quality control. International Journal of Textile Research, 22(1), 50–60.
9. ISO/TR 1182:2019. Textiles — Cocoons — Guide for quality assessment. International Organization for Standardization.
10. Zhao, Q. (2020). Application of ISO standards in silk processing. Journal of Natural Fibers, 17(5), 451–463.
11. O‘zbekiston Respublikasi Standartlashtirish qo‘mitasi (2019). Pilla xom ashyosi sifat me’yorlari. Tashkent: Uzstandart.
12. Liu, F., & Chen, W. (2018). Cocoon grading and its effect on silk production. Journal of Agricultural Science, 15(4), 78–85.
13. ISO 1720:2018. Textiles — Determination of cocoon filament length and uniformity. International Organization for Standardization.
14. Khasanov, R. (2021). Ipak sanoatida sifat menejmenti tizimlarini joriy etish. Tashkent: ADTI Scientific Journal.
15. Brown, T., & Lee, S. (2019). Silk certification and international trade. Textile Economics, 14(3), 90–101.
16. ISO 865:2019. Textiles — Cocoons — Determination of denier. International Organization for Standardization.
17. Rahimov, D. (2020). Pilla xom ashyosini baholash va eksport salohiyati. Tashkent: Silk Research Institute.
18. Chen, M., & Wang, L. (2018). Modern approaches to silk quality control. International Journal of Industrial Textiles, 9(2), 77–88.
19. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi (2020). Ipakchilikni rivojlantirish bo‘yicha strategik hujjatlar. Tashkent.

20. ISO 2345:2020. Textiles — Silk cocoons — Physical and mechanical property tests. International Organization for Standardization.
21. Smith, J., & Huang, R. (2021). Standardization impact on global silk competitiveness. Journal of Textile Management, 18(4), 55–67.
22. Esanova, S., & Karimov, A. (2022). Cocoon quality improvement in Uzbekistan: practical approaches. Silk Science Journal, 5(1), 23–34.
23. Li, Y., & Zhang, X. (2019). International standards in silk raw material evaluation. Textile Engineering Review, 11(3), 12–22.
24. ISO 321:2020. Textiles — Cocoons — Moisture content determination by oven method. International Organization for Standardization.
25. Rahimova, N. (2018). Pilla xom ashyosi sifatini oshirishning innovatsion yo‘llari. Tashkent: Textile Research Center.
26. Brown, K., & Zhao, H. (2020). Certification systems and silk export potential. International Journal of Silk Studies, 7(2), 41–52.
27. O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi (2021). Ipak mahsulotlari eksportini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar. Tashkent.
28. Wang, J., & Liu, Y. (2019). Cocoon standardization and its role in silk industry modernization. Journal of Textile Innovation, 10(1), 66–78.
29. ISO 456:2019. Textiles — Silk cocoons — Determination of impurities and defects. International Organization for Standardization.
30. Karimov, A., & Esanova, S. (2022). Pilla xom ashyosi sifat me’yorlarini xalqaro standartlar bilan uyg‘unlashtirish. ADTI Scientific Bulletin, 3(2), 15–28.